

УДК 347.441.048

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.14>

ВИЗНАННЯ ДОГОВОРУ НЕДІЙСНИМ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ

Булеца С.Б.,

*докторка юридичних наук,
професорка, завідувачка кафедри
цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0001-9216-0033>*

Заборовський В.В.,

*професор, доктор юридичних наук,
професор кафедри цивільного права та процесу
Ужгородського національного університету
<https://orcid.org/0000-0002-5845-7535>*

Нечипорук Л.Д.,

*кандидат юридичних наук,
доцентка, доцентка кафедри
цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Тегза А.В.,

*студентка 4-го курсу юридичного факультету
Ужгородського національного університету*

Булеца С.Б., Заборовський В.В., Нечипорук Л.Д., Тегза А.В. Визнання договору недійсним як спосіб захисту цивільних прав та інтересів осіб.

Стаття присвячена розкриттю сутності інституту визнання договору недійсним як способу захисту цивільних прав та інтересів. Загалом, в статті аналізуються види недійсних договорів за складом спору, основні ознаки недійсних та оспорюваних правочинів, термін оскарження недійсних правочинів та підстави, що спричинили визнання договору недійсним. Розглядаються проблеми визнання договору нікчемним як самостійного засобу захисту цивільних прав.

Акцентується увагу на тому, що швидкий розвиток ринкових відносин, вимагає стабільності договірних структур, які забезпечуються їх дійсністю. Однак у силу різних причин правочин може визнаватися недійсним. Факт наявності недоліків передбачених Цивільним кодексом України є підставою для звернення до суду з вимогою скасування правового рішення, яке виникло в результаті укладення угоди.

В межах даної статті було досліджено судову практику, де з наведених прикладів судових рішень, зокрема, правових позицій Верховного Суду, в одних випадках, яскраво прослідковується відсутність єдиного підходу до вирішення

справ про визнання правочинів недійсними і застосування наслідків їх недійсності, в інших – слугують підкріпленням позиції авторів щодо застосування норм цивільного законодавства. Тож, у сучасних умовах виникає багато не тільки теоретичних, а й практичних проблем, пов'язаних із неоднаковим застосуванням судами одних і тих самих норм матеріального права при ухваленні рішень щодо визнання недійсності договорів.

На підставі проведеного дослідження, автори доходять висновку, що незважаючи на увагу до цього питання в літературі, а також наявність певних висновків вищих судових органів, для доктрини цивільного права не є єдністю у співвідношенні неукладення та недійсності договорів.

Ключові слова: недійсність правочину; мораль; права та інтереси; оспорювані правочини; підстави визнання правочину недійсними; помилка; введення в оману; вплив тяжкої обставини; фізичний та психологічний тиск.

Buletsa S.B., Zaborovskyy V.V., Nechiporuk L.D., Tegza A.V. Recognition of the contract invalid as a way of protecting civil rights and interests of individuals.

The article refers to the institution of contract invalidation as a way of protecting civil rights and interests. In general, the article clarifies the

types of invalid contracts based on the content of the dispute, the main features of invalid and disputed transactions, the term for appealing invalid transactions and the grounds that caused the contract to be declared invalid. The problems of the ratio of recognition of the contract as null and void as an independent means of protection of civil rights are considered.

The rapid development of market relations requires the stability of contractual structures, which are ensured by their validity. However, due to various reasons, the transaction may be declared invalid. The fact of the existence of shortcomings provided for by the Civil Code of Ukraine is the basis for applying to the court with the demand to cancel the legal decision that arose as a result of the conclusion of the agreement.

Within the scope of this article, judicial practice was studied, where from the given examples of court decisions, in some cases, the lack of a unified approach to resolving cases of invalidity of transactions and the application of the consequences of their invalidity is clearly observed, in others, they serve to reinforce the authors' position regarding the application of civil law norms legislation. I. Therefore, in modern conditions, there are many not only theoretical, but also practical problems associated with the unequal application by courts of the same norms of material law when making decisions regarding the invalidity of contracts.

Based on the conducted research, the authors come to the conclusion that despite the attention to this issue in the literature, as well as the presence of certain conclusions of higher judicial bodies, for the doctrine of civil law there is no unity in the ratio of non-conclusion and invalidity of contracts.

Key words: invalidity of the deed; morality; rights and interests; contested deeds; grounds for declaring the deed invalid; error; misleading; the impact of a grave circumstance; physical and psychological pressure.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день правочин є проявом цивільних відносин та одним із способів реалізації прав та інтересів фізичних та юридичних осіб, він має відповідати вимогам дійсності, встановленим Цивільним кодексом України. Якщо хоча б одна з умов не дотримана, правочин не може вважатися дійсним. Визнання правочину недійсним та застосування наслідків його недійсності ЦК України визначає як один із засобів захисту цивільних прав. Актуальність даного дослідження проявляється в тому, що обставини, які можуть бути підставами для визнання правочину недійсним, вносить невизначеність до питання про наявність відповідного правовідношення між сторо-

нами, що може привести до втрати довіри між сторонами, зокрема, при здійсненні підприємницької діяльності. Актуальність вказаного питання зумовлює необхідність його вирішення, а також застосування результатів дослідження у правозастосовній практиці та в правотворчій діяльності.

Метою статті є дослідження практичних моментів при укладенні договорів з недоліками та аналіз підстав визнання їх недійсними, при доведенні факту наявності недоліків, а також при розгляді судових справ про недійсність договорів. Основними **завданнями** автори ставить перед собою: розкрити поняття, види та наслідки недійсних правочинів, а також підстави визнання їх недійсними; висвітлення проблем судової практики у сфері недійсності правочинів; проаналізувати процесуальні та інші особливості розгляду окремих категорій справ у сфері недійсності правочинів.

Стан опрацювання проблематики: Різні аспекти інституту недійсності правочину (договору) в цивільному праві були предметом досліджень І.В. Давидової, М.О. Жорнік, С.М. Іванової, А.В. Петровського, Я.М. Романюка, І.В. Рушчака, Р.І. Таш'ян, А. Штанько та інших вітчизняних науковців. Деякі питання щодо визнання правочинів недійсними було предметом і нашого наукового дослідження [1; 2; 3; 4].

Виклад основного матеріалу. У теорії цивільного права зазначають, що недійсність правочину не означає принципової зміни юридичної природи цього юридичного факту. Йдеться про позбавлення цього акта законної сили та можливість судового захисту відповідних прав. Проте недійсні правочини є правочинами. Крім того, цей висновок можна поширити і на інші юридичні факти, на які поширюється категорія недійсності [5, с. 45].

Відповідно до п. 2 абз. 2 ст. 16 ЦК України визнання документа недійсним є самостійним способом захисту цивільних прав та інтересів. Визнання правочину недійсним являє собою самостійний не тотожний іншим способам захисту майнових цивільних прав та інтересів (відновлення становища, яке існувало до порушення права, припинення дії, яка порушує право, припинення правовідношення тощо) спосіб захисту, метою застосування якого є припинення регулятивної сили правочину як юридичного факту, тобто визнання його таким, що не породжує юридичних наслідків (анулювання цивільних прав та обов'язків, що виникли у сторін при вчиненні правочину або припинення їх на майбутнє, якщо за недійсним правочинном права й обов'язки передбачалися лише на майбутнє), для недопущення розвитку на підставі правочину відповідних йому правовідносин, а також встановлення заборони на виконання

правочину [6, с. 126-127]. Проте деякі вчені вважають, що визнання правочину недійсним є окремим випадком відновлення стану, який існував до порушення права, як спосіб захисту, оскільки збігається з ним з точки зору правової сутності [7, с. 349].

Однак, Р.О. Стефанчук зазначає, що безпечно відповідно до ч. 1 ст. 216 ЦК України, у разі недійсності документа кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні в натурі все, що вона отримала за його виконання, а також у разі неможливості такого повернення, зокрема, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі – для заміщення вартості одержаного за цінами, що існують на момент платежу. Начебто, з одного боку, це об'єднує в собі означені способи, а з іншого – є визнанням вчинку недійсний, не призначеним для виконання двосторонньої реституції (повернення сторін до попередньої ситуація), як визнати її в першу чергу такою, що не спричиняє правових наслідків, тобто припинити протиправну дію діяння [8, с. 201].

В свою чергу, І.В. Давидова зазначає, що недійсність виступає конкретним результатом оцінки правочину на предмет відповідності його законодавству та вказує на особливий наслідок неповної відповідності правочину нормам права (не виникнення на підставі правочину тих правових наслідків, на які він спрямований). Інститут недійсності правочинів розглядається як структурний елемент охоронної системи і в цілому має своєю метою припинення поведінки, що відхиляється від правових норм. Місце інституту недійсності правочинів в системі цивільно-правових охоронних заходів визначається необхідністю захисту порушених прав добросовісних осіб у випадках, коли вимоги цивільного законодавства до правочину не дотримані [9, с. 47]. Для прикладу, у ст. 1179 Code civil Франції розмежовує абсолютну недійсність (у випадку укладенням договорів, які порушують норми закону, що захищає загальний інтерес), яку може вимагати будь-яка заінтересована особа, а також прокурор, та відносну недійсність, що може вимагати лише особа, якій закон надає таке право. Сторона може письмово звернутися до особи, яка має право вимагати визнання договору недійсним, з вимогою підтвердити дійсність договору або подати позов про визнання договору недійсним протягом шести місяців. Якщо такий позов не буде подано протягом шести місяців, договір буде вважатися підтвердженим [10, с. 105].

Статтю 215 Цивільного кодексу України [11] визначено підстави недійсності правочину, якими є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог щодо: змісту правочину, який не може суперечити Ци-

вільному кодексу України, іншим актам цивільного законодавства; волевиявлення учасника правочину, яке має бути вільним і відповідати його внутрішній волі; спрямованості правочину на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним; правочини, які вчиняються батьками (усиновлювачами), не можуть суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх, непрацездатних дітей. За законодавством України правочин є недійсним, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин), при цьому визнання такого правочину недійсним судом не вимагається. У випадках, встановлених ЦК України, нікчемний правочин може бути визнаний судом дійсним. На відміну від нікчемного правочину, оспорюваним правочином є правочин, за яким його недійсність прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність і такий правочин вже може бути визнаний судом недійсним.

Слід відмітити, що ст. 203 Цивільного кодексу України передбачені загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину. Таким чином, недійсність правочину обумовлена наявністю недоліків його елементів [12]:

1. *Недоліки (протиправність) змісту правочину.* Зміст правочину складають права та обов'язки, щодо набуття, зміни або припинення яких сторони правочину досягли згоди. Зміст договору або іншого правочину фіксується в його статтях (пунктах) [13]. Правочини, які не відповідають вимогам закону, не породжують жодних бажаних для сторін результатів, незалежно від волі сторін та їх вини у вчиненні правочину. Правові наслідки таких правочинів настають лише у встановлених законом формах – у вигляді повернення ситуації у первісний стан (реституції) або в інших. Слід мати на увазі, що визнання судом договору недійсним є наслідком його вчинення з порушенням закону, а не мірою відповідальності сторін. Тому для такого визнання зазвичай не має значення, чи усвідомлювали (або повинні були усвідомлювати) сторони протиправність своєї поведінки під час вчинення правочину (винятки з цього правила можливі, якщо вони впливають із закону) [14].

Статтю 6 ЦК України передбачено право сторін на укладення договору, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства. Так, сторони мають право в договорі відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд; сторони в договорі не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про

це, а також якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їх змісту або суті правовідносин сторін. Таким чином, суперечність правочину актам законодавства як підстава його недійсності має ґрунтуватися на повно і достовірно встановлених судом обставинах справи про порушення правочинном (або його частиною) імперативно-го припису закону або самого факту укладення правочину, відступ сторін від положень закону, що регулюють їх в інший спосіб, не свідчить про суперечність змісту правочину цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства [15].

2. Недоліки недодержання форми. В Україні, за загальним правилом, недодержання письмової форми правочину, встановленої законом, не має наслідком його недійсність, крім випадків, встановлених законом. Заперечення щодо факту вчинення правочину або оспорювання його окремої частини може бути підтверджено письмовими доказами, показаннями свідків, засобами відео-, звукозапису, іншими доказами. Рішення суду не може ґрунтуватися на показаннях свідків. А, відповідно до якого законом встановлено його недійсність у разі недодержання вимог щодо письмової форми, укладений усно і одна із сторін вчинила дію, а друга сторона підтвердила свій вчинок відповідно до її виконання, такий у разі спору може бути визнаний судом дійсним [16, ст. 218].

Таким чином, порушення вимог щодо належної форми закону не в усіх випадках має наслідком його недійсність, крім випадків, встановлених законом [11, ст. 547, ч. 3 ст. 719, 981, 1055, 1059, 1107].

Нотаріальне посвідчення правочинів (договорів) є обов'язковим без умов, у випадках передбачених законом, або коли сторони домовилися про нотаріальне посвідчення договору. Внаслідок недодержання вимог щодо нотаріального посвідчення правочинів нікчемними є лише такі правочини, які відповідно до чинного законодавства підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню або такі, умови яких передбачають обов'язкове нотаріальне посвідчення [14].

У випадках, коли державна реєстрація переходу права власності (користування), обов'язкова для таких видів договорів, не проведена, ці договори вважаються неукладеними взагалі [11, ст. 577]. Хоча, якщо сторонами договору, пов'язаного з переходом права власності на нерухоме майно, не дотримані правила про державну реєстрацію прав на таке майно, сама по собі ця обставина не є підставою для визнання такого договору недійсним, оскільки така реєстрація не є елементом форми договору. При цьому слід мати на увазі, що відповідно до ч. 4

ст. 334 Цивільного кодексу України права на нерухоме майно, які підлягають державній реєстрації, виникають з моменту такої реєстрації відповідно до закону.

3. Недоліки суб'єктного складу. До таких правочинів належать ті, що вчинені фізичною особою за межами її цивільної дієздатності та/або юридичною особою без відповідного дозволу (ліцензії) (наприклад, дозвіл на зайняття гральним бізнесом, турсервісною діяльністю, охоронною діяльністю тощо) [17], або керівником юридичної особи за відсутності у нього повноважень на вчинення правочину (наприклад, для вчинення правочину одного або декількох необхідна згода загальних зборів юридичної особи тощо). Нормами цивільного законодавства також передбачено, що представник не може вчиняти правочини від імені особи, яку він представляє, у своїх інтересах або в інтересах іншої особи, представником якої він одночасно є. Ця норма забороняє укладення правочину, в якому один представник виступає одночасно від імені кількох контрагентів (крім комерційного представництва). Тлумачення цієї норми свідчить, що під представником слід розуміти як законного представника (зокрема, батька, опікуна), так і особу, яка діє на підставі довіреності, виданої на підставі акту органу юридичної особи або договору. Наприклад, якщо договір укладено між фізичною особою з одного боку та директором юридичної особи з іншого (який одночасно є представником цієї юридичної особи), то це є підставою для визнання такого договору недійсним [18].

4. Недоліки волі – невідповідність волі та волевиявлення. У правочині зовнішня воля особи повинна відповідати її внутрішній волі, яка має бути спрямована на досягнення відповідного правового наслідку. Тому не можуть вважатися правочинами ті фактичні дії особи, які безпосередньо не призводять до виникнення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків. За цими підставами українське цивільне законодавство розрізняє правочини, вчинені під впливом: обману, насильства, тяжкої обставини та на вкрай не вигідних умовах, а також внаслідок зловмисної угоди.

Помилкою є неправильне сприйняття особою фактичних обставин правочину, яке вплинуло на її волевиявлення, за відсутності якого можна було б припустити, що правочин не був би укладений. Причини помилки в даному випадку не мають значення. Для того, щоб правочин був визнаний недійсним під впливом помилки, помилка має бути істотною, тобто помилкою щодо природи правочину, прав та обов'язків сторін, таких властивостей та якостей речі, які істотно знижують її цінність або цільове призначення. Істотною є помилка, на-

слідки якої неможливо усунути взагалі, або для усунення якої сторона повинна понести значні витрати. Помилка щодо мотивів правочину не є істотною, крім випадків, встановлених законом [11]). Наприклад, оперуючи однією з основних засад цивільного законодавства – свободою договору – не вважається помилкою формулювання в договорі оренди майна умови про його відповідальне зберігання, оскільки в такому договорі мала місце єдність волі та волевиявлення прав і обов'язків сторін за таким договором. самі сторони не довели, що за відсутності оспорюваного пункту договір не був би укладений [19].

Обман має місце тоді, коли одна сторона навмисно вводить другу сторону в оману щодо суті правочину, прав та обов'язків. Крім того, обман має місце тоді, коли сторона правочину заперечує наявність обставин, які можуть перешкодити вчиненню правочину, або замовчує їх існування, оскільки знання про них може перешкодити вчиненню правочину [11]. Наприклад, суд визнає недійсним договір як такий, що укладений помилково, якщо одна сторона не була повідомлена про всі істотні умови договору та негативні наслідки залучення іншої сторони до виконання договору, в тому числі надання послуг з придбання конкретного товару у невизначений строк, на умовах, викладених у нечіткій та незрозумілій формі, без надання доступної інформації, необхідної для здійснення споживачем усвідомленого вибору при укладенні договору [20].

У разі вчинення правочину під впливом насильства [11, ст. 231]. Формування волі особи, яка вчиняє правочин, відбувається внаслідок втручання зовнішнього чинника – фізичного або психічного тиску з боку контрагента або іншої особи з метою спонукання вчинення такого правочину [21]. Воно повинно виражатися в протиправних, не обов'язково злочинних, діях. Для визнання правочину недійсним позивач повинен довести наступні обставини: (1) факт застосування до нього (до потерпілої сторони правочину) фізичного або психічного тиску з боку другої сторони або з боку третьої особи; (2) вчинення правочину проти своєї справжньої волі; (3) наявність причинного зв'язку між фізичним або психічним тиском та вчиненням оспорюваного правочину [22].

На практиці такий зовнішній вплив доволі складно довести, оскільки не тільки показання свідків, але навіть судово-почеркознавча та судово-лінгвістична експертизи не доводять, що оспорюваний договір було укладено «саме внаслідок зовнішнього фізичного або психічного тиску» [23]. Представник повинен діяти в інтересах особи, яку він представляє, тому, якщо він уклав з іншою стороною договору зловмис-

ну угоду, і діяв у власних інтересах, нехтуючи інтересами особи, яку представляв, такий договір визнається судом недійсним [11, ст. 232].

Зловмисною домовленістю є умисна змова представника однієї сторони правочину з другою стороною, внаслідок чого настають несприятливі наслідки для особи, від імені якої вчинено правочин. При визнанні правочину недійсним з відповідних підстав доводиться не наявність волі довірителя, а наявність умислу представника, який усвідомлює вчинення правочину всупереч інтересам довірителя [24]. Відповідно до цієї норми закону, необхідними ознаками правочину, вчиненого внаслідок зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною, є: 1) наявність умисної домовленості між представником потерпілої сторони та другою стороною; 2) настання негативних наслідків для довірителя та його незгода з такими наслідками; 3) дії представника здійснювалися в межах наданих йому повноважень [25].

Прикладом договору, укладеного в результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з іншою стороною, може бути договір оренди від імені особи на вкрай не вигідних умовах, враховуючи: строк дії договору (5 років), встановлення непропорційно високої неустойки розірвання договору за його ініціативою (300 000 доларів США), а також надмірно низьку орендну плату (6 000 грн на місяць за оренду 3-кімнатної квартири). Зазначені обставини не відповідають інтересам довірителя і такий договір оренди визнаний судом недійсним [26].

Правочин, визнання якого недійсним на підставі ст. 233 ЦК України, характеризується тим, що особа вчиняє його добровільно, усвідомлюючи свої дії, але вимушена вчиняти правочини через збіг тяжких обставин і вкрай не вигідних умов, а тому волевиявлення особи не вважається вільним і не відповідає її внутрішній волі. Підставами для визнання правочину недійсним за таких обставин та предметом доказування у справі є: (1) наявність тяжкої обставини, в якій особа перебувала і яка змусила її вчинити правочин; (2) вчинення правочину на вкрай не вигідних умовах [27].

До тяжких обставин можуть бути віднесені тяжка хвороба особи, членів її сім'ї або родичів, смерть годувальника, загроза втрати житла або загроза банкрутства, а також інші обставини, що виключають або зменшують можливість вчинення такого правочину [28]. Наприклад, якщо особа дарує своє майно близьким родичам, а для визнання договору недійсним на тій підставі, що вона є особою похилого віку і потребує постійного стороннього догляду за станом здоров'я, вона повинна надати докази на

підтвердження того, що стан її здоров'я є незадовільним і її несприятливе матеріальне становище може поліпшено в результаті укладення такого договору [29].

Не є тяжкою обставиною здійснення кримінального провадження щодо особи із загрозою конфіскації житла, оскільки подальші дії особи щодо дарування такого нерухомого майна свідчать про наявність у неї волі уникнути можливої конфіскації належного їй майна з метою продовження користування ним разом з відповідачем, а після укладення договору вони продовжували проживати у спірному житлі [30]. Волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі. Волевиявлення, яке виражене без наміру створити цивільні права та обов'язки, а лише для додержання форми або з метою прикрити іншу угоду, не є вчиненням правочину [31].

Дійсно, ст. 234 Цивільного кодексу України передбачено, що фіктивним є правочин, який вчинено без наміру створення правових наслідків, які обумовлені цим правочином. Фіктивний правочин визнається судом недійсним. Для визнання зобов'язання фіктивним закон вимагає наявності таких умов: вина осіб, що виявляється у формі умислу, який спрямований на вчинення фіктивного правочину; такий умисел повинен виникнути у сторін до моменту укладення договору; метою укладення такого договору є відсутність правових наслідків, передбачених договором [32]. За фіктивним правочином виникають права та обов'язки сторін, але не ті, що впливають зі змісту правочину [11, ст. 235].

Встановивши у справі, що певний правочин вчинено з метою приховання іншого правочину (удаваний правочин), суд повинен виходити з того, що сторони вчинили саме той правочин, який вони мали на увазі, і розглядати справу по суті із застосуванням правил, що регулюють цей останній правочин. Якщо він суперечить закону, приймає рішення про визнання його недійсним із застосуванням у разі необхідності відповідних правових наслідків [14, с. 22]. Наслідки недійсності, передбачені законодавством України, можуть бути застосовані до удаваних правочинів лише у разі, коли правочин, який сторони насправді вчинили, є нікчемним або суд визнає його недійсним за умови його оспорювання [33].

Висновки. Визнання правочину недійсним є самостійним і не тотожним іншим способам захисту майнових прав та інтересів (відновлення стану, що існував до порушення права, припинення дії, якою порушується право, припинення правовідношення тощо), спосіб захисту, метою якого є припинення певних правовідносин. Враховуючи правову позицію Верховного Суду

[34], і погоджуючись з нею, що визнання нікчемного правочину недійсним за вимогою його сторони не є належним способом захисту прав, оскільки не призведе до реального відновлення порушених прав позивача, адже нікчемний правочин є недійсним у силу закону. Та за наявності спору щодо правових наслідків недійсного правочину, одна зі сторін якого чи інша заінтересована особа вважає його нікчемним, суд перевіряє відповідні доводи та в мотивувальній частині судового рішення, застосувавши відповідні положення норм матеріального права, підтверджує чи спростовує обставину нікчемності правочину (пункти 94-95 постанови). Зазначимо, що визнання правочину недійсним є способом доведення до другої сторони неможливості чи небажання виконання договору, він не є провomisним та ефективним способом захисту цивільних прав та інтересів, установленим законом.

Отже, нікчемним вважається договір, який не має юридичної сили. Договір буде недійсним, якщо: - сторони укладають договір на основі фундаментальної загальної помилки; - одна сторона укладає договір на помилкових умовах, а інша сторона знає про помилку; - сторона виконує правочин через фундаментальне неправильне розуміння його природи (*non est factum*).

І насамкінець, слід зазначити, що різниця між нікчемним договором і недійсним договором є особливо важливою в контексті прав третіх осіб. Третя особа не зможе набути права за нікчемним договором. Проте, якщо договір є недійсним, а особа, яка має право відмовитися від договору, не скористалася своїм правом на це, права за таким договором набуває третя сторона.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заборовський В.В. Деякі проблемні аспекти визнання правочинів недійсними. *Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць. Юридичні науки*. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. № 2. Ч. I. С. 94–98.
2. Заборовський В.В., Попович Р.В. Правочини із вадами волі: теоретичні та практичні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 31. Т. 2. С. 18–22.
3. Заборовський В.В., Попович Р.В. Обман як дефект волі крізь призму теорії та практики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 33. Т. 1. С. 121–125.
4. Заборовський В.В. Порядок визнання правочинів недійсними. *Від громадсько-*

- го суспільства – до правової держави: тези VII Міжнародної наукової Internet-конференції студентів та молодих вчених, 27 квітня 2012 р. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. С. 179–182.
5. Tashian R. Invalid transactions in private law doctrine. *PGP*. №11. 2021. С.42-47. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/11/5.pdf>.
 6. Штанько Артем. Визнання правочину недійсним у системі способів судового захисту майнових цивільних прав та інтересів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. № 2. 2015. С.119–128.
 7. Борисова В.І., Баранова Л.М., Домашенко М.В. Цивільне право: підручник: у 2 т. / за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Х.: Право, 2014. Т. 1. 656 с.
 8. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія / відп. ред. Я.М. Шевченко. К.: КНТ. 2008. 626 с.
 9. Давидова І.В. Недійсність правочинів як спосіб захисту цивільних прав: деякі проблемні питання. *Часопис цивілістики*. Вип. 28. 2009. С. 45–49
 10. Таш'ян Р.І. Недійсні правочини в реформованому цивільному законодавстві Франції: досвід правового регулювання. *Нове українське право*, Вип. 3, 2021. С. 103–107
 11. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
 12. Постанова Верховного Суду від 18 грудня 2019 року у справі № 916/2194/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86660800/>.
 13. Практика розгляду судами цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Узагальнення Верховного Суду України від 24 листопада 2008 року. *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 1. С. 22.
 14. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 29 травня 2013 року № 11. Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними: *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 4. С. 22.
 15. Постанова Вищого господарського суду України від 14 грудня 2011 року у справі № 3/164. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/19943091>.
 16. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001, № 25-26, ст. 131.
 17. Закон України Про ліцензування видів господарської діяльності: від 2 березня 2015 року № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. Ст. 158.
 18. Окрема думка судді Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Крата В.І. від 25 листопада 2020 року у справі № 639/5187/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93564537>.
 19. Постанова Київського апеляційного господарського суду від 14 грудня 2017 року у справі № 910/15401/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71169223/>.
 20. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва. Києва від 27 березня 2013 року у справі № 761/4329/13-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/30289980>.
 21. Постанова Верховного Суду від 23 січня 2020 року у справі № 484/3809/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87144759>.
 22. Постанова Верховного Суду від 30 червня 2021 року у справі № 556/2085/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98083363>.
 23. Постанова Верховного Суду від 21 квітня 2021 року у справі № 601/1083/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96631445>.
 24. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 29 травня 2013 року № 11. Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними: *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 4. С. 22.
 25. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 31 липня 2013 року у справі № 757/2091/13-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/32849702>.
 26. Постанова Київського апеляційного суду від 20 вересня 2018 року у справі № 753/886/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76612288>.
 27. Постанова Верховного Суду від 5 лютого 2020 року у справі № 462/3280/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87517105>.
 28. Постанова Верховного Суду від 16 жовтня 2019 року у справі № 333/1238/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85238411>.
 29. Постанова Верховного Суду від 5 лютого 2020 року у справі № 462/3280/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87517105>.
 30. Постанова Верховного Суду від 2 жовтня 2019 року у справі № 646/1916/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84876680>.
 31. Постанова Вищого господарського суду України від 3 лютого 2009 року у справі № 6/370д/08. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/4033833>.
 32. Постанова Верховного Суду від 7 травня 2019 року у справі № 910/4994/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82294086>.

33. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09#Text>.
34. Постанова ВП ВС від 4 червня 2019 року, справа № 916/3156/17 URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82424016>.